

Uit de praktijk

Is de toetsrevolutie in gang gezet?

■ Dominique Sluijsmans

Dr. Dominique Sluijsmans is onderwijskundige. Informatie over haar werk is te vinden op sluijsmans.net
E-mail: dominique@sluijsmans.net

In 2019 ontvingen het boek *Toetsrevolutie: naar een feedbackcultuur in het hoger onderwijs en de bedoelingen ervan* daar achter, de eervolle Prijs voor Examens uit handen van de NVE. Een mooie waardering voor alles dat staat voor een kijk op toetsing die uitgaat van leren en succeservaringen voor elke student. Sinds het verschijnen van het boek is er veel aandacht voor de inhoud en de vertaling ervan naar de concrete onderwijspraktijk. In deze bijdrage blik ik terug op het ontstaan van de twee *Toetsrevolutie*-boeken (voor het voortgezet onderwijs verscheen eerder al een boek) en deel ik enkele observaties die onderschrijven dat het onderwijs klaar is voor een integrale visie op toetsing die niet meer los staat van het denken over goed onderwijs.

Het begon met een informele ontmoeting in een Heerlense brasserie in 2014 tussen twee mensen met een gemeenschappelijke drijfveer: het werken aan een visie op toetsing gericht op leren. Maar ook met een gemeenschappelijke vraag: Hoe kunnen we deze drijfveer omzetten naar een concreet plan? Het idee voor een boek was snel geboren.

Dat daarin een goede mix zou moeten zitten van wetenschap en praktijk stond voorop. Het gezicht van de docent wilden wij letterlijk laten zien in de vorm van een portret en een interview. Het perspectief van de wetenschap zou worden geborgd door bijdragen van onderzoekers die zich bezighouden met het vraagstuk waarin toetsing gericht op leren centraal staat.

Ook was het voor ons evident dit boek gratis te downloaden moest zijn.

Binnen korte tijd hadden we het team bij elkaar en gingen we aan de slag. Een klein jaar later verscheen ons eerste Toetsrevolutie-boek voor het voortgezet onderwijs (Sluismans & Kneyber, 2016). Met dezelfde energie werkten we vervolgens ook aan een versie voor het hoger onderwijs. Mien Segers, die als hoogleraar en toetsexpert is verbonden aan de Universiteit Maastricht, werd co-redacteur. Het boek Toetsrevolutie: naar een feedback-cultuur in het hoger onderwijs (2018) werd een project waaraan 59 collega's meewerkten, onder wie 14 Vlaamse collega's. Maar liefst 29 collega's schreven (mee) aan een verdiepend hoofdstuk, 23 docenten deelden hun ervaringen in een interview. In totaal werkten zes universiteiten en 12 hogescholen aan het boek mee. Het toetsvraagstuk is doelbewust breder benaderd dan alleen het ontwerpen van toetsen. Dit heeft ertoe geleid dat de onderwerpen zich richtten op twee hoofdthema's: formatief denken en werken (zoals programmatisch toetsen, Comparative Judgment, peer feedback) en professionaliteit (het werken aan toetsbekwaamheid, de methodiek De Toetsing getoetst, professionele cultuur).

Vijven en zessen

De titel van het boek zorgde aanvankelijk voor wat rumoer. Klonk 'toetsrevolutie' niet wat hoogdravend en militant? Misschien, maar het was een bewuste keuze. We wilden met deze titel graag verwijzen naar de historie. In het boek Vijven en zessen (1966) - wat ons betreft verplichte kost voor elke docent - verwijst Adriaan de Groot naar de eerste toetsrevolutie uit de jaren '30 van de vorige eeuw: toen de vijven, die tot dan toe als voldoende beschouwd werden, een onvoldoende werden. Omdat zijn werk leidde tot de introductie van een objectieve, gestandaardiseerde toets (toentertijd ook een revolutie), vonden wij het een mooi idee dat precies 50 jaar na het verschijnen van Vijven en zessen wellicht een volgende toetsrevolutie in opkomst is: van toetsen voor cijfers naar toetsing met leerwaarde.

Wat gebeurde er nog meer?

We ervaren dat beide boeken in de hele onderwijskolom een impuls hebben gegeven aan een hernieuwde kijk op toetsing. Er is veel behoefte aan handvatten om de formatieve functie van toetsing te versterken. Gezien de vele praktijkvragen hebben we dan ook besloten het niet bij het boek te laten, maar

Afbeelding 1. De geïnterviewde docenten in Toetsrevolutie

ook ontmoetingen te organiseren en korte, praktische blogs te schrijven. Zo hebben er inmiddels al meerdere toetsrevolutiecongressen en -symposia plaatsgevonden met vele (inter) nationale experts en praktijkverhalen. Een hoogtepunt was de driedaagse masterclass door Dylan Wiliam in 2018. Alle opbrengsten worden gedeeld op www.toetsrevolutie.nl Het is fijn om de boeken op deze wijze levend te houden en ook nieuwe kennis en ervaringen te delen.

Drie observaties

Nu we een paar jaar verder zijn, is het interessant om stil te staan bij de vraag bij een aantal ontwikkelingen rondom toetsing in het laatste decennium. Er zijn drie belangrijke observaties te delen: 1) toetsing is niet meer alleen een instrumenteel vraagstuk, maar een ontwerp-vraagstuk; 2) er is een beweging gaande van toetsgericht naar doelgericht denken en werken waarbij toetsing een kans voor leren is geworden; en 3) toetsing is niet meer alleen de verantwoordelijkheid van de individuele docent, maar is gebaseerd op een gedeelde visie op leren en opleiden van een docententeam. Ik licht elke observatie kort toe.

Toetsing als ontwerp-vraagstuk

Toetsing is lange tijd vooral benaderd als een psychometrisch vraagstuk. Als we een goede toets willen ontwerpen, moesten we vooral kijken naar criteria als validiteit en betrouwbaarheid. Een goede ontwikkeling is dat we anders zijn gaan kijken naar deze criteria. Validiteit beschouwen we nu vooral als een eigenschap van een beslissing die we nemen op basis van de resultaten van een toets, in plaats van als een eigenschap van de toets zelf. Betrouwbaarheid verhogen we steeds vaker door de inzet van meerdere beoordelaars (intersubjectiviteit). Er is meer bewustzijn dat toetsing een integraal onderdeel is van je curriculum, waarbij constructieve alignment – de aansluiting tussen doelen, leeractiviteiten en toetsing – het fundament is (Biggs & Tang,

Toetsing is lange tijd benaderd als een psychometrisch vraagstuk

2011). Het domein van toetsing heeft zich ontwikkeld van een toetskundig vraagstuk naar een ontwerp-vraagstuk (Van der Vleuten & Schuwirth, 2005). Dit blijkt bijvoorbeeld uit het curriculaire spinnenweb, waar toetsing één van de uit te werken curriculumcomponenten is en niet meer los kan worden gezien van het ontwerp als geheel (Van den Akker, 2009). Ook ontwerpmodellen zoals het 4C/ID-model (Van Merriënboer & Kirschner, 1997) en inzichten rondom het programmatisch toetsen (Van der Vleuten & Schuwirth, 2005) plaatsen toetsen in functie van beslissingen over leren. Een concreet voorbeeld waarin de kennis hierover is benut is het conceptueel model voor afstuderen in het hbo, waar we zien dat het gaat om het ontwerp van een samenhangend en consistent programma, gericht op het zorgvuldig beslissingen nemen over beroepsbekwaamheid (Andriessen, Sluijsmans, Snel & Jacobs, 2017).

Toetsing als een kans voor leren

In het rapport 'Toets wijzer' constateerde de Onderwijsraad (2018) een gebrek aan evenwicht binnen de huidige toetspraktijk. Inmiddels werken opleidingen aan een goede balans tussen toetsing gericht op leren en toetsing gericht op het vaststellen of er is geleerd. We merken dat studenten tegenwoordig door de wijze van toetsing meer kansen krijgen om te leren en dat zwaarwegende beslissingen worden uitgesteld. Daar staat wel tegenover dat er van studenten wordt verwacht dat ze actief zijn en dat de docenten de studenten helpen in het bepalen wat zij nodig hebben om verder te kunnen leren. Als student kun je niet meer passief blijven tot het moment van de echte toets. Door deze formatieve wijze van werken krijgt het leren een interactief en cyclisch karakter, waarbij steeds wordt bepaald waar de student naar toe werkt (de doelen), waar de

student staat en wat er nodig is om de student de doelen te laten bereiken (Wiliam, 2011). De student krijgt in dit proces de tijd om te oefenen en fouten te maken, tot het moment dat de student klaar is voor een summatieve beslissing (zijn de doelen behaald?). Een mooie ontwikkeling is dat effectieve didactiek nu steeds meer wordt gezien als de motor is voor het formatief handelen (Sluijsmans, 2020). De 12 bouwstenen die zijn beschreven in Wijze lessen (Surma et al., 2019) bieden docenten didactische handvatten om tijdig bij studenten te achterhalen of ze nog aan boord zijn en welke hulp ze nodig hebben. Voorbeelden van bewezen krachtige didactische strategieën zijn het activeren van voorkennis, het checken van begrip, toetsing als leerstrategie en het organiseren van feedbackprocessen. De formatieve functie van toetsing wordt op deze wijze een integraal onderdeel van goed onderwijs.

Toetsing als teamverantwoordelijkheid

Een zorgvuldig toetsproces vraagt niet alleen om een integrale ontwerpaanpak en ondersteuning van studenten in het formatieve leerproces. Een derde observatie is dat opleidingen tegelijkertijd ook werken aan een professionele cultuur, waarin actoren vanuit hun eigen verantwoordelijkheid en een gedeelde visie op onderwijs en leren bijdragen aan zorgvuldige beslissingen over studenten. Toetskwaliteit op curriculumniveau kan niet meer worden geborgd als docenten op individueel niveau hun toetspraktijk vormgeven (Wiliam, 2016). We zien opleidingsteams steeds meer opereren als een lerend gezelschap, waarin wordt gewerkt aan een gedeelde visie op leren en opleiden. De volgende vragen worden nu steeds vaker gesteld: Hebben we als opleiding een duidelijke visie op toetsing die in lijn is met onze visie op de professie waartoe we opleiden? Streven we als opleiding nog de juiste doelen na met onze studenten? Leren we hen nog de juiste dingen? Zetten we als opleiding de juiste middelen, kennis en vaardigheden

Toetsing als kans voor leren

in om tot zorgvuldige beslissingen te komen? Zorgen we ervoor dat niet alleen docenten zich bekwaam voelen - en zijn - in toetsing, maar stimuleren we ook dat studenten steeds meer verantwoordelijkheid nemen in leren en beoordelen? Weten we als opleiding waar onze kracht ligt en waar niet? Hoe zorgen we dat de kwaliteit die we niet in huis hebben toch borgen? Door in nauwe samenwerking tussen management, docenten en studenten te werken aan doelen ten aanzien van de wijze van toetsing en hier ook doelgerichte acties op te organiseren, werkt de opleiding aan haar eigen zelfregulerend vermogen. Dit verhoogt vervolgens de kans op een duurzame curriculum- en toetskwaliteit.

Tot slot

De NVE-jury die ons de prijs in 2019 toekeende was gecharmeerd van het boek, niet alleen door de brede groep experts die erbij betrokken was, maar vooral van de gedachten achter het boek. Het boek zien zij als een katalysator in de beweging van toetsen als controlemiddel, naar toetsen als middel om leren te stimuleren en te honoreren. Alhoewel we enorm blij zijn met de beweging die is ingezet, is er nog een weg te gaan en kunnen we nog niet spreken over duurzame verandering. Hiervoor is meer rust, vertrouwen, denktijd, durf om te experimenteren en onderzoek nodig. Maar vooral ook prioriteit geven aan de kernvraag: Waartoe leren onze studenten? Als we daar met elkaar een gemeenschappelijke taal en woordenboek in hebben kunnen ontwikkelen, is het werken aan een goede invulling van de wijze van toetsing alleen nog maar een feestje. Dus ja, de toetsrevolutie is ingezet, nu is het een kwestie van doorpakken. ■

Literatuur

- Akker, J. van den (2003). Curriculum perspectives: An introduction. In J. van den Akker, W. Kuiper, & U. Hameyer (Eds.), *Curriculum landscapes and trends* (pp. 1-10). Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.
- Andriessen, D., Sluijsmans, D. M. A., Snel, M., & Jacobs, A. (2017). Protocol *Verbeteren en Verantwoorden van Afstuderen in het hbo 2.0*. Den Haag: Vereniging Hogescholen.
- Merriënboer, J. J. G. van, & Kirschner, P. A. (2007). *Ten Steps to Complex Learning. A Systematic Approach to Four-Component Instructional Design*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Onderwijsraad (2018). *Toets wijzer. Naar een eigen(tijdse) wijze van toetsen en examineren*. Den Haag: Onderwijsraad.
- Sluijsmans, D. M. A. (2020). Toetsing als motor voor leren: naar succeservaringen voor alle leerlingen. *Remediaal*, 3, 6-12. Te vinden op https://sluijsmans.net/wp-content/uploads/2020/04/Remediaal-2020_23_Dominique-Sluijsmans.pdf
- Surma, T., Vanhoyweghen, K., Sluijsmans, D. M. A., Camp, G., Muijs, D., & Kirschner, P. (2019). *Wijze lessen. Twaalf didactische bouwstenen voor effectieve didactiek*. Heerlen: Open Universiteit. Te vinden op www.wijzelessen.be
- Van der Vleuten, C. P. M., & Schuwirth, L. W. T. (2005). Assessment of professional competence: from methods to programmes. *Medical Education*, 39, 309-317.
- Wiliam, D. (2011). *Embedded Formative Assessment*. Bloomington: Solution Tree Press.
- Wiliam, D. (2016). *Leadership for teacher learning. Creating a culture where all teachers improve so that all students succeed*. USA: Learning Sciences International.